

Санкциониране на недобросъвестното упражняване на процесуални права в гражданското съдопроизводство

Иван Георгиев

Sanctioning of Bad Faith Exercise of Procedural Rights in Civil Proceedings: The material argues that the courts have the obligation to discipline the procedural conduct of the parties. One of the general rules of Bulgarian Civil Procedure Code is that persons participating in court proceedings and the representatives thereof, on pain of liability for damages, shall be obligated to exercise the procedural rights conferred thereon in good faith and in compliance with good morals. The said persons shall be obligated to present to the court nothing but the truth.

Keywords: *civil procedure, bad faith, fine.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Несъмнено е задължението на съда да разгледа и разреши всяка подадена молба за защита и съдействие на лични и имуществени права – чл. 2 от *Гражданския процесуален кодекс* (ГПК). Освен това, съдът следва да оказва съдействие на страните за изясняване на делото – чл. 7, ал. 1 ГПК *in fine*. Тези задължения обаче не следва да се разглеждат безусловно – коректив за това е разпоредбата на чл. 3 ГПК, вменяваща на страните задължението да упражняват предоставените им процесуални права добросъвестно и съобразно добрите нрави.

КОНТРОЛ ВЪРХУ ЗАДЪЛЖЕНИЕТО ЗА ДОБРОСЪВЕСТИНО УПРАЖНЯВАНЕ НА ПРОЦЕСУАЛНИ ПРАВА

Да се говори за осъществяване на контрол върху задължението на страната да упражнява добросъвестно своите процесуални права, е доста спорно. От една страна това е така, тъй като както казва и законът – последицата би могла да е ангажиране отговорността за вреди на недобросъвестната страна. От друга страна обаче, съдът не следва да остава безучастен към опитите за използване на съдебния процес за нетипични цели, както и към стремежа на едната страна да използва особеностите на гражданското производство за достигането на нежелани резултати.

Съдът е длъжен да вземе мерки да организира адекватно своевременното разглеждане на делото, включително като не уважава неоснователните искания на страните, дисциплинира ги със средствата на ГПК, преустановява действия, съставляващи злоупотреба с право¹¹⁷. В този смисъл, едно от процесуалните действия, които биха могли да имат дисциплиниращ ефект спрямо страните, е налагането на глоба. Разпоредбата на чл. 89, т. 3 ГПК предвижда, че съдът може да наложи глоба за обида на съда, страна, представител, свидетел или вещо лице.

Важното е при налагането на глобата съдът да не навлиза по същество в спора. Няма пречка обаче съдът да наложи глоба и след постановяване на крайния си съдебен акт, именно от който се установява недобросъвестното поведение на страната.

Глобата за обида на съда е „...санкция, установена от законодателя в процесуалния закон, несъмнено с оглед защита авторитета на съда и на правосъдието, както и с оглед дисциплиниране на участниците в гражданския процес“¹¹⁸. Самата обида пък може да намери израз във „...всяко поведение на участник в процеса, с което се проявява подчертано неуважително отношение към съдия, към съдебен състав, към определено съдилище или изобщо към съда като

¹¹⁷ Вж. *Определение № 222 от 21.03.2014 г. по ч. гр. д. № 1076/2014 г., III гр. отд. на ВКС*, както и *Определение № 540 от 04.08.2015 г. по ч. гр. д. № 1337/2015 г., IV гр. отд. на ВКС*.

¹¹⁸ Вж. *Определение № 456 от 19.07.2011 г. по ч. гр. д. № 361/2011 г., IV гр. отд. на ВКС*.

държавна институция¹¹⁹. Съдът е институция, призвана да разрешава правни спорове – да даде защита на тези, които имат нужда от нея, и да санкционира тези, които неоснователно отричат или претендират права.

Всяка злоупотреба с процесуални права представлява процесуален деликт. Когато този деликт засяга авторитета на съда като институция, то е налице обида на институцията и тази обида не може да остане без последици.

РАЗЛИЧНИ ХИПОТЕЗИ НА НЕДОБРОСЪВЕДНО УПРАЖНЯВАНЕ НА ПРОЦЕСУАЛНИ ПРАВА

Недобросъвестното упражняване на процесуални права не винаги означава неоснователност на заявената претенция. В този смисъл могат да бъдат разгледани няколко различни хипотези. В съдебната практика са поставяни на разглеждане различни случаи, при които страната е злоупотребявала с процесуалните си права, което е възприето като обида на съда, но крайният извод по съществото на спора е различен.

На първо място, възможно е да се предяви основателна претенция и това процесуално поведение да е упражнено превратно. Интересен случай е бил предмет на разглеждане в рамките на производство пред първата инстанция¹²⁰, при което ищецът е предявил частичен иск за 1/10 част от дължимо трудово възнаграждение. В хода на производството е установено, че страната е разделила своето вземане на няколко по-малки части и е предявила няколко различни иска пред различни съдилища. Съдът е приел, че е налице хипотезата на чл. 89, т. 3 ГПК – „обида на съда“, тъй като с процесуалното си поведение, страната е ангажирала неоснователно ресурса на съда и съдебните служители, при все да е имала възможност да реализира правата си в рамките на едно производство¹²¹. В рамките на производството по отмяна на глобата, развиващо се по реда на чл. 92 ГПК, първоинстанционният съд е приел, че макар и предявяването на частични искове да не е забранено от закона, в конкретния случай този процесуален похват се използва за натоварване на ответника с разноски¹²². Още повече, че недобросъвестната страна, в качеството си на работник, се е ползвала от привилегиите на безплатното гражданско производство (чл. 83, ал. 1, т. 1 ГПК).

На второ място, възможно е самото превратно упражняване на процесуални права, да доведе до неоснователност на искането. Сходно на разгледаното по-горе производство се е развило и в рамките на подадено заявление за издаване на заповед за изпълнение по реда на чл. 410 ГПК, с което заявителят е претендирал сума в размер на 1/30 част от вземане, за което длъжникът вече е осъден с влязло в сила съдебно решение¹²³. В рамките на приключило вече съдебно производство, ответникът е бил осъден да заплати на ищеца сума, която е разделена на 30 равни части и е цедирана на части на 30 юридически лица. Всяко от тези юридически лица е подало заявление, с което претендира своята 1/30 част от сумата (първоначалната главница), както и сторените разноски, които надвишават 32 пъти сумата по новата главница. С оглед фиктивното образуване на множество дела, както и от гледна точка на очевидния стремеж на страната да се обогати с разноските по делата, съдът приема, че е налице недобросъвестно процесуално поведение, което следва да се санкционира¹²⁴. Освен това обаче, в заповедното производство едно от

¹¹⁹ Пак там.

¹²⁰ Гр. д. № 2458/2013 г. на Софийския районен съд.

¹²¹ Вж. протоколно *Определение от 11.02.2014 г. по гр. д. № 2458/2013 г. на Софийския районен съд.*

¹²² Вж. *Определение от 07.03.2014 г. по гр. д. № 2458/2013 г. на Софийския районен съд.*

¹²³ Гр. д. № 62747/2014 г. на Софийския районен съд, гр. д. № 63507/2014 г. на Софийския районен съд.

¹²⁴ Вж. *Разпореждане от 02.12.2014 г. по гр. д. № 62747/2014 г. на Софийския районен съд.*

основанията за постановяване на отказ за издаване на заповед, почива именно върху противоречие на искането с добрите нрави – чл. 411, ал. 1, т. 2 ГПК *in fine*.

На трето място, възможно е превратното упражняване на процесуални права изобщо да заобиколи основни принципи на правораздаването. Така например, в рамките на образувано заповедно производство¹²⁵, в резултат на извършена служебна проверка в деловодната система на съда, се е констатирало, че заявителят вече е образувал няколко дела със същото искане, което се съдържа и по конкретното дело. В резултат на процесуалното поведение на страната, в съда са били образувани 13 идентични дела, по които се е претендирала една и съща сума, на едно и също основание. По всички образувани дела не е внесена дължимата държавна такса в пълен размер. Съдът е приел, че заявителят предявява множество идентични заявления, като всичките са нередовни. Вярно е, че законът не съдържа изискване за максимален допустим брой подадени заявления срещу едно и също лице. С депозирането на няколко идентични молби обаче, заявителят оставя впечатлението, че целта му е една от тях да попадне при конкретен съдия (т.нар. *forum shopping*), чрез което се заобикаля принципът за случайното разпределение на делата – чл. 9, ал. 1 от *Закона за съдебната власт*. По отношение на подадените заявления, 13 различни съдии са постановили повече от 25 съдебни акта. За да бъдат разгледани всички тези заявления на страната, съдът е отложил във времето произнасянето по дела, по които са претендирани трудови възнаграждения и обезщетения, издръжки от деца, образувани са обезпечителни производства, подавани са молби за защита от домашно насилие и т.н. Заобикалянето на принципа за случайното разпределение на делата също, предвид забранения резултат, който се постига, осъществява състава на обидата на съда¹²⁶.

ОБИДА НА СЪДА, ОСЪЩЕСТВЕНА ИЗВЪН ОТКРИТО ЗАСЕДАНИЕ

Спорен е въпросът дали обидата може да се осъществи „неприсъствено“, извън рамките на открито съдебно заседание. Подобно объркване може да се получи при смесване на понятието „обидата“ от материалното наказателно право с това, дадено в гражданския процесуален закон.

Струва ми се, че не намира опора в закона становището за аналогия между обидата на съда, като правонарушение и обидата, като престъпление. В първия случай се касае за действие на страната, което е несъвместимо с производството и поради своя интензивност или начин на проявление надхвърля рамките на приетото за допустимо. При историческо тълкуване на процесуалния закон, този извод става още по-очевиден, като се има предвид, че в отменената уредба наистина е имало условие поведението на страната да е реализирано пред съда в открито заседание. След като действащият към момента ГПК не поставя такова изискване, няма спор, че обидата може да се осъществи и чрез привидно допустимо процесуално действие или пък чрез писмено изявление на някоя от страните¹²⁷.

Объркване може да се допусне и в резултат на законовата разпоредба на чл. 92, ал. 1 ГПК, която предвижда срок за подаване на молба за отмяна на наложената глоба, който започва да тече „...от деня на съдебното заседание...“. Това правило обаче не следва да се абсолютизира – законът посочва още, че когато страната не присъства в откритото съдебно заседание, срокът *in* за обжалване започва да тече от връчване на съобщението – чл. 92, ал. 1 ГПК *in fine*. При всички случаи, ако страната не е присъствала, то явно е осъществила процесуалния деликт извън откритото съдебно заседание.

¹²⁵ Гр. д. № 14664/2015 г. на Софийския районен съд.

¹²⁶ Вж. *Разпореджание от 02.07.2015 г. по гр. д. № 14664/2015 г. на Софийския районен съд.*

¹²⁷ Вж. *Определение от 19.12.2014 г. по гр. д. № 62747/2014 г. на Софийския районен съд, Определение от 13.12.2014 г. по гр. д. № 63507/2014 г. на Софийския районен съд.*

ОБИДА ОТ И НА ЮРИДИЧЕСКО ЛИЦЕ

По българското право глобата е вид наказание – било то за извършено престъпление, или за извършено административно нарушение – чл. 13, б. „б“ от *Закона за административните нарушения и наказания* (ЗАНН). И при двата вида санкции, законът изисква наличието на вина, за да бъде реализирана отговорност, респективно – да бъде наложено наказание – чл. 9, ал. 1 от *Наказателния кодекс* (НК) и чл. 6 ЗАНН. В българското право е познат и трети вид глоба – т.нар. „изпълнителна глоба“ (глоби-принуждения, понудина), която се налага с цел принуда за извършване на определено действие¹²⁸. Макар и процесуалният ред за налагането на тази глоба да е различен, то пак става въпрос за наказание, което винаги следва да бъде извършено виновно¹²⁹. Именно изискването за наличие на вина повдига въпроса доколко е възможно обидата на съда да изхожда от юридическо лице. За разлика от обидата в наказателното право, в гражданския процес този процесуален деликт може да бъде осъществен и от юридическо лице. Обидата на съда има характера на тежко процесуално нарушение и злоупотреба с право, поради което и предвидената в закона санкция не представлява административно наказание (независимо от идентичната терминология) и няма пречка глоба да бъде наложена например и на търговско дружество¹³⁰.

Целта на налагането на глоба в рамките на гражданския процес е дисциплиниране на страните, а не реализиране на наказателна или административнонаказателна отговорност. Горният извод намира опора и в логическото тълкуване на процесуалния закон. Следва да се има предвид, че по смисъла на наказателното право, обиден може да бъде само физическо лице, а според ГПК – това е съдът, като институция. Явно е, че двете понятия имат различно смислово съдържание, в зависимост от производството, в което се развиват¹³¹.

ОТГОВОРНОСТ НА ПРОЦЕСУАЛНИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛИ ЗА ПРОЦЕСУАЛНОТО ПОВЕДЕНИЕ НА СТРАНИТЕ

Няма как да остане без последствия обстоятелството, когато недобросъвестното процесуално действие е осъществено чрез адвокат – лице, което е длъжно да упражнява съвестно своята професия и чрез своето поведение при нейното упражняване и извън нея да бъде достоен за необходимите за професията доверие и уважение – чл. 40, ал. 1 от *Закона за адвокатурата*. Адвокатът не може да си служи със средства и похвати, които да противоречат на закона и на адвокатската етика. В този смисъл, превратното упражняване на адвокатската професия, от гледна точка на съда представлява крайно неправомерно поведение, в разрез с основните принципи на работа на съдебната система, както и с принципите на гражданския процес¹³².

NON BIS IN IDEM

Разпоредбата на чл. 4, § 1 от Протокол № 7 към Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи, гласи, че „[н]икой не може да бъде съден или наказан от съда на една и съща държава за престъпление, за което вече е бил оправдан или окончателно осъден съгласно закона и наказателната процедура на тази държава“. Забраната за налагане на две наказания за едно и също нарушение

¹²⁸ Вж. **Славова, М., В. Петров.** Административнопроцесуалният кодекс. Критичен преглед на съдебната практика. Коментар и предложения за усъвършенстване на уредбата. С., 2014, 332–335.

¹²⁹ Пак там, с. 336.

¹³⁰ Вж. *Разпореждане от 27.07.2015 г. по гр. д. № 29793/2015 г. на Софийския районен съд, Разпореждане от 02.07.2015 г. по гр. д. № 14664/2015 г. на Софийския районен съд.*

¹³¹ Вж. *Определение от 13.12.2014 г. по гр. д. № 63507/2014 г. на Софийския районен съд.*

¹³² Вж. *Разпореждане от 02.07.2015 г. по гр. д. № 14664/2015 г. на Софийския районен съд.*

(*non bis in idem*) не допуска кумулиране на административнонаказателна и наказателна отговорност за едно и също деяние. Поради тази причина, когато съдът приеме, че поведението на страната е недобросъвестно, но едновременно с това осъществява и състав на престъпление (например представянето на подправена вносна бележка за платена държавна такса), глобата не следва да се налага, защото държавата е предвидила друг тип репресия, с различно ниво на интензитет, която следва да бъде използвана спрямо виновното лице.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящият доклад има за основна задача да постави на обсъждане интересните и все още неизследвани проблеми, свързани със задължението на съда да следи за добросъвестното изпълнение на процесуални права. Определен теоретичен интерес представлява и изследването на процесуалния институт на „глобата“ като вид санкция.

ЛИТЕРАТУРА

Славова, М., В. Петров. Административнопроцесуалният кодекс. Критичен преглед на съдебната практика. Коментар и предложения за усъвършенстване на уредбата. С., 2014.

За контакти:

Иван Георгиев – докторант по гражданско и семейно право в Института за държавата и правото към Българската академия на науките; съдия в Софийския районен съд; тел.: 0888971563, e-mail: georgiev22@gmail.com.